

OSMANLI ARAŞTIRMALARI XVII

NeŒir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŒENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES XVII

İstanbul - 1997

Sahibi: **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail ÖZDOĞAN
Tel: (0.212) 518 26 09 Fax: (0.212) 518 26 63
Yazı İşleri Sorumlusu: Nejat GÖYÜNÇ
Tel: (0.216) 333 91 16
Dizgi: Girişim Dizgi
Tel: (0.212) 513 28 29
Basıldığı Yer: **FATİH OFSET**
Tel: (0.212) 501 28 23 - 612 86 71
Adres: **ENDERUN KİTABEVİ**, Beyaz Saray No. 46 Beyazıt - İST.

---

e-mail:enderun@orion.net.tr

1833 KÜTAHYA "ANTLAŞMA" SININ YENİ BİR DEĞERLENDİRMESİ

Muhammed HANEFİ KUTLUOĞLU

Başlağıç itibariyle Mısır meselesi, Bâbîâli tarafından Mısır valisi Mehmed Ali Paşa ve Akka valisi Abdullah Paşa arasındaki bir ihtilâf olarak mütalaa edilmiş, Bâbîâli, meselenin halli noktasında ciddi bir teşebbüste bulunmayarak birçok meselede kendisine danışmadan hareket etmeyi alışkanlık haline getiren paşaların siyâsî ve askerî nüfûzunu bu ihtilâf vesilesiyle kırmaya yönelik bir politika takip etmeye başlamıştır. Meselenin Suriye ile sınırlı olması bögelede menfaatleri olan Avrupalı güçler açısından bir problem teşkil etmiyordu. Suriye'nin işgalini müteakip Mısır kuvvetlerinin Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlaması, o ana kadar Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olarak mütalaa edilen bu meseleye farklı bir boyut kazandırdı ve bilhassa İngiltere, Fransa ve Rusya'nın müdahaleleri ile mesele uluslararası bir problem haline dönüştü.

Mevcut şartlar dahilinde Mısır kuvvetleri ile başa çıkamayacağıının farkına varan Bâbîâli'nin önünde tek bir seçenek vardı; o da bölgede menfaatleri olan Avrupalı devletlerin siyâsî ve askerî yardımlarını temin etmektir. Bâbîâli harekete geçmeden önce bu yönde ilk adım Fransa tarafından atıldı ve 1832 Temmuzunda Fransızlar Bâbîâli'ye aracılık teklifinde bulundular. Fransızların Mehmed Ali Paşa lehine tavır almalarından çekinen Bâbîâli bu teklifi reddetti. Kısa bir süre sonra Bâbîâli'nin arzu ettiği fırsat, yeni kurulmuş olan Yunan devletinin sınırları meselesi ile alakalı olarak Stratford Canning'in İstanbul'a gelişi ile doğdu. Bâbîâli'nin yardım hususunda öncelikli olarak İngiltere'ye yönelmesi, Doğu Akdenizdeki güçlü İngiliz donanmasının Suriye'de bulunan Mısır kuvvetlerinin ülkeleri ile irtibatlarını kesmesi durumunda Osmanlı ordusunun Mısır kuvvetlerini Suriye'den çıkartmaya muktedir olabileceği kanaatinden kaynaklanmaktaydı. 7 Ağustos 1832 tarihinde II. Mahmud, Canning'e

OSMANLI ARAŞTIRMALARI, XVII.

Mehmed Ali Paşa'nın itaatini temin etmek için İngiltere'nin müral ve fizikî desteğini almağa yönelik bir İngiliz-Osmanlı ittifakı teklifinde bulundu.¹ Aynı teklif, Mehmed Ali Paşa'nın deniz kuvvetlerinin tahrip edilmesi için İngiliz donanmasının istihdâm edilmesini talep eden ve bunun kabulü durumunda doğacak masrafların Bâbîâli tarafından ödeneceğini ifade eden Reis Efendi tarafından da tekrarlandı.² Canning, hükümeti adına bir taahhütte bulunmaktan hararetle kaçınmakla birlikte, Londra'ya döndüğü zaman Sultanın teklifini İngiltere hükümetine iletceğini belirtti.³ İngiltere ile oluşturacağı ittifakın, meselenin hallinde büyük bir ehemmiyeti haiz olduğunun farkında olan Sultan, muhtemelen bu işe bir ivme kazandırmak maksadıyla, görüşme esnasında yapılacak askerî yardıma karşılık olarak İngiltere'ye bazı ticarî imtiyazların teklif edilebileceği ihtimalini de dile getirdi.⁴

Bâbîâli'nin Mısır meselesini halletmek için İngiltere ile ittifak oluşturma noktasındaki gayretleri, Mehmed Ali Paşa'yı harekete geçirdi. Fransa'nın da desteğini arkasına alan Mehmed Ali, doğrudan Bâbîâli ile görüşmekten ziyade, Avrupalı güçler vasıtasıyla meseleye bir çözüm bulma yönünde harekete geçti. İlk adım olarak İngiliz donanmasına ait "Alfred" adlı geminin süvarisi Robert Mansell vasıtasıyla Kaptan Paşa'ya gönderdiği mektupla Sultan ile barış için müzakerelere başlama teklifinde bulundu.⁵ Mehmed Ali Paşa'nın böyle bir politika takip etmesinin geri planındaki en önemli âmil, işgâl etmiş olduğu toprakların geleceğini garanti altına almak, meseleye dahil olan Avrupalı güçleri, takınmış olduğu uzlaşmacı tavır vasıtası ile en azından tarafsız hale getirebilmek ve bu teklifinin reddi durumunda ise Bâbîâli'yi uzlaşmak istemeyen taraf olarak takdim etmektir.

Gerek II. Mahmud gerekse de Bâbîâli bu meselenin halli hususunda hâlâ Mehmed Ali Paşa ile uzlaşmaya taraftar değillerdi. Sahip olduğu askerî imkânlarla meseleyi halletmek isteyen Sultan, Beylân mağlubiyeti sonrası Ağa Hüseyin Paşa'yı azletmiş ve Osmanlı ordusunun başına bilhassa Bosna ve Arnavutluk'taki isyanların bastırılmalarında göstermiş olduğu başarılarla önemli bir askerî itibara sahip olan Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'yı getirmişti.⁶ Mehmed Ali'nin teklifi İstanbul'a ulaştığında genel hâlet-i ruhiye buydu. Sultanın emri üzerine Serasker Paşa, Müşir

1 F. O. 78/211, Canning'in Palmerston'a mektubu, 9 Ağustos 1832.

2 BOA HH, no. 20339, tarihsiz.

3 Sir C. Webster, *The Foreign Policy of Palmerston, 1830-1841*, 2 cild, Londra, 1951, I, s. 275.

4 F. O. 78/211, Canning'in Palmerston'a mektubu, 9 Ağustos 1832; F. O. 78/212, Palmerston'ın Mandeville'e mektubu, 5 Aralık 1832.

5 F. O. 78/214, Barker'in Palmerston'a mektubu, 28 Ağustos 1832; F. O. 78/214, Barker'in Palmerston'a mektubu, 5 Eylül 1832.

6 A. Lütü, *Tarih-i Lütfi*, IV, s. 17-18.

Paşa, Kaymakam Paşa, Kethüda ve Reis Efendi'nin katılımı ile yapılan toplantıda Mehmed Ali Paşa'nın teklifi ve bu bağlamda mesele ile alâkalı genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu görüşmede Mehmed Ali Paşa'nın bu tavrında samimi olmadığı ifade edilmekle birlikte, bu teklifin reddi durumunda Mehmed Ali Paşa'nın kendini Avrupalı güçler nezdinde haklı gösterme imkânına sahip olacağı, bundan dolayı verilecek diplomatik bir cevapla Mehmed Ali Paşa'nın oyalandırılması ve böylece Reşid Mehmed Paşa'nın orduya ulaşması için gerekli zamanın kazanılmasının lüzumuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca Londra'ya gidecek olan Avusturya'daki Osmanlı maslahatgüzârı Mavroyani'ye İngilizler'in yardımını temin için gerekli talimatın verilmesine ve Nâmık Paşa'nın da fevkalâde murahhas olarak Londra'ya gönderilmesine ve Sultan tarafından İngiliz kralına husûsî bir mektup yazılmasına karar verilerek durum II. Mahmud'a arz edilmişti.⁷ Sultanın bu karara rıza göstermesi, her ne kadar mevcut ordusuna güvense de, meselenin halli noktasında Avrupalı güçlerin siyâsî ve askerî yardımlarının temininin son derece elzem olduğu kanaatine vardığının açık bir ifâdesidir.

1832 Kasım ayı başında Londra'ya ulaşan Mavroyani'nin muhatabı İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston, İrlanda ve Belçika meselelerinden kaynaklanan meşguliyetinden dolayı, Osmanlı talebine kesin bir cevap vermek istemiyordu. Palmerston, Aralık ayı başında İstanbul'daki İngiliz maslahatgüzârı Mandeville'e bir talimat göndererek, İngiliz hükümetinin Mehmed Ali Paşa'nın tecavüzkâr tavrından dolayı üzüntü duyduklarını fakat Sultanın talebinin yerine getirilmesi hususunda önlerinde birçok engel bulunduğunun, Sultan'a bildirilmesini emretti.⁸ Böylece İngiltere diplomatik bir ifadeyle Osmanlı Devleti'nin talebini reddetmiş oldu. Bununla birlikte, Palmerston, Mısır valisini Suriye'den geri çekilmesi için sıkıştıracakları hususunda söz vererek,⁹ Mavroyani ile birlikte başlayan müzakerelere son vererek Bâbüâlî'nin başka arayışlar içine girmesine taraftar olmadıklarını dolayılı olarak da olsa ihsâs etmiş oldu.

1832 yılının sohbaharında Nâmık Paşa, Sultan'ın İngiliz Kralı IV. William'a yazdığı ve Mehmed Ali Paşa'nın deniz kuvvetlerini tahribe yönelik askerî gemi talebini içeren mektupla Londra'ya hareket etti.¹⁰ Viyana'ya uğrayarak Metternich ile bir görüşme yaptıysa da bir netice elde

7 BOA HH, no. 20341, tarihsiz. Bu vesikanın tam metninin transkripsiyonu için bk. Ş. Altundağ, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı: Mısır Meselesi 1831-1841*, Ankara, 1988. Ayrıca Mavroyani'ye İngiltere'den harp gemileri temin edilmesi hususunda Nâmık Paşa ile işbirliği yapması emredilmişti. BOA HH, no. 37560.I, 26 B 1248/19 Aralık 1832.

8 F. O. 78/212, Palmerston'un Mandeville'e mektubu, 5 Aralık 1832.

9 Aynı vesika. E. Ingram, *The beginning of the Great Game in Asia, 1828-1834*, Oxford, 1979, s. 234.

10 F. O. 78/212, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 11 Ekim 1832; F. O. 78/212, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 18 Ekim 1832; Sultan'ın IV. William'a gönderdiği mektubun müsveddesi için

edemedi. Sadece iyi niyetlerini ifade etmekle iktifâ eden Metternich, Nâmık Paşa'ya mevcut krizin ve Osmanlı Devletinin bütünlüğünün korunmasının tek çaresinin, Suriye'nin Mehmed Ali Paşa'ya tevcih edilmesi olduğunu ve bu ihtimalin Sultan'a tavsiye edilmesi gerektiğini imâ etti.¹¹

Nâmık Paşa'nın bir sonraki durağı Paris'ti. Bâbîâli Fransa'ya güvenmiyor ve takip edilen Mehmed Ali Paşa yanlısı politikadan rahatsız oluyordu. Bu kanaatin tezâhürü olsa gerek, Nâmık Paşa'nın İstanbul'dan ayrılmasının arefesinde Fransızların yapmış olduğu arabulucuk teklifi kabul görmedi.¹² Nâmık Paşa'nın bu şartlar altında Fransız kralı ve dışişleri bakanı ile yaptığı görüşmelerden de olumlu bir netice çıkmadı.¹³

17 Kasım'da Londra'ya ulaşan Nâmık Paşa derhal Sultan'ın talebini gerekli mercilere ilettili. Palmerston resmî cevap hususunda oldukça ağır davranmayı tercih etti. Bu durum İngiliz hükümetinin parlamento reformu, İrlanda, Belçika meseleleri ve yaklaşmakta olan genel seçimlerle meşgul olmasından kaynaklanmaktaydı. Bütün bu engellere rağmen Palmerston şahsen II. Mahmud'a bu meselenin hallinde yardımcı olmak taraftarıydı.¹⁴ Önündeki en büyük engel ise İngiliz kabinesinin bölünmüşlüğüydü. Kabine üyelerinin bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinin kaçınılmaz olduğuna inanıyordu. Liberal kanat ise Osmanlı İmparatorluğu'nda reform yapmanın en iyi yolunun II. Mahmud'u değil Mehmed Ali'yi desteklemek olduğunu iddia ediyorlardı.¹⁵ Ocak 1833'de, Sultan'ın bu durumda yardım için Rusya'ya yönelebileceği korkusunu da taşıyan İngiliz kabinesi, Palmerston'ın Avusturya ve Prusya ile işbirliği yapılarak Sultan'ı muhafaza için bazı tedbirlerin alınması gerektiği şeklindeki teklifini de reddetti. 24 Ocakta Osmanlı ordusunun Konya'da mağlup edildiği haberi Londra'ya ulaştı ve bu haberin oluşturduğu atmosfer, iki ayı aşkın bir süreden beri çeşitli bahaneler ileri sürerek resmî bir cevap vermekten kaçınan İngiliz kabinesini oldukça zor bir durumda bıraktı. 27 Ocakta kabine nihâî kararına vardı ve askerî yardım yerine,

11 A. Nuri Sinaplı, *Mehmet Namık Paşa*, İstanbul, 1987, s. 24.

12 F. O. 78/212, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 26 Eylül 1832.

13 Sinaplı, *aynı eser*, s. 26-27; R.B. Mowat, "The Near East and France, 1829-1847", *The Cambridge History of British Foreign Policy*, II, Cambridge, 1923, s. 164; BOA HH, no. 48980. E, 10 Za 1248/31 Mart 1833.

14 Palmerston, İbrahim Paşa'nın Anadolu içlerine doğru ilerlemesinin önüne geçmek için Bâbîâli'ye yardım hususunda gerçekten samimiydi. 11 Temmuz 1833 tarihinde İngiliz Parlamentosunda yaptığı konuşmasında, İngiliz hükümetinin talep olunduğunda Bâbîâli'ye yardım etmeyi uygun bulmadığını, eğer İngiltere müdahaleyi uygun bulmuş olsaydı, işgalci ordunun ilerlemesi durdurulabilirdi diyerek bu niyetini açıkça izhâr etmiştir. *Parliamentary Debates*, III. seri, XIX, s. 579. 1840'da Palmerston bir mektubunda, Bâbîâli tarafından talep olunan askerî yardımın reddedilmesini İngiliz hükümeti tarafından dış meselelerle alakalı olarak İngiliz tarihinde yapılmış en büyük hata olarak tarif etmiştir. Webster, *aynı eser*, I. s. 284.

15 Ingram, *aynı eser*, s. 234; K. Boume, *Palmerston: The Early Years 1784-1841*, Londra, 1982, s. 377.

Fransa'nın iştirakıyla Bâbüâli ve Mehmed Ali Paşa arasında arabuluculuk teklifinde bulunuldu.¹⁶

İngiliz devlet adamları ile yaptığı sayısız görüşmelerden sonra misyonunun başarı ile sonuçlanamayacağını farkına varan Nâmık Paşa, vazifesini terketmek üzereyken İngiliz hükümetinin resmî cevabını aldı.¹⁷ 7 Mart tarihli ve mektup formunda olan cevapta Sultanın askerî yardım teklifi açıkça reddedilmekle birlikte, Sultan ile Mehmed Ali Paşa arasında, Sultanın lehine bir uzlaşmanın temini için diplomatik destek sözü verilmektedir.¹⁸ Aldığı resmî cevap ile vazifesi sona eren Nâmık Paşa 17 Martta Londra'dan ayrıldı.¹⁹

Bilhassa Fransa'nın takip ettiği Mehmed Ali taraftarı politikanın bir neticesi olarak, İngiltere'nin Fransa ve diğer Avrupalı güçlerin iştiraki ile gerçekleştirilecek arabuluculuk tekliflerine sıcak bakmaması, diğer devletlerin bu husustaki teşebbüslerinin önünde de büyük bir engel olmaya devam etti. Ocak 1833'te Metternich İngiliz hükümetine Avusturya, Prusya ve Rusya ile işbirliği yapması teklifinde bulundu ise de bu teklif reddedildi.²⁰ Aynı esnada, Fransa ortak bir arabuluculuk teklifini gündeme getirdi. İngiliz kabinesi 27 Ocakta benzeri bir karara varmasına rağmen teklif Fransa tarafından yapıldığı için sıcak bakılmadı.²¹ Bu tavrın geri planındaki esas faktör ise Fransızların Mehmed Ali lehinde bir tavır takınmaları ve Suriye'nin ona tevcih edilmesi için ısrar etmeleri korkusundan kaynaklanıyordu.²²

Bu girişimlerin başarısızlıkla neticelenmesi, başlangıç itibarıyla kendini geri planda tutan, bölgedeki güçler dengesinin devamından yana olmasına rağmen Sultan'ın askerî ihtiyacının İngiltere tarafından karşılanabileceğine inanan Rusya'nın önünü açtı. Bilhassa İngiltere'nin tavrını açıkça ortaya koymasından sonra Ruslar Sultan'a yardım edebileceklerini ifade etmeye başladılar. 1832 Kasımında İstanbul'daki Rus elçisine Sultanın talebi durumunda bir Rus donanmasının hazır olduğu bildirildi²³ ve

16 Bourne, *aynı eser*, s. 377-379.

17 F. O. 195/105, H. Majesty William IV'ün Sultan II. Mahmud'a mektubu, 7 Mart 1833; F. O. 195/109, Palmerston'ın Başveziire mektubu, 7 Mart 1833; BOA HH, no. 20392. B, tarihsiz; BOA HH, no. 20392, tarihsiz; BOA HH, no. 20392. A, tarihsiz.

18 F. O. 78/232, Palmerston'ın Başveziire mektubu, 7 Mart 1833.

19 BOA HH, no. 48980. C, 11 Za 1248/1 Nisan 1833

20 M.S. Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923*, Londra, 1966, s. 80. ayrıca bk. F. S. Rodkey, "The Views of Palmerston and Metternich on the Eastern Question in 1834", *English Historical Review*, cild 45, 1930, s. 627.

21 R.W. Seton-Watson, *Britain in Europe, 1789-1914*, Cambridge, 1937, s. 175; C. W. Crawley, "Anglo-Russian Relations, 1815-1840", *Cambridge Historical Journal*, III, 1929, s. 56.

22 İstanbul'daki İngiliz temsilcisi Suriye'nin Mısır'a verilmesini esas alan Fransız politikasına daima şüphe ile bakmış ve İstanbul'daki Fransız maslahatgüzârının, Fransa'nın Sultan ve Mehmed Ali Paşa arasında arabuluculuk yapması için Bâbüâli'yi ikna etme noktasındaki gayretlerini hiçbir zaman tasvip etmemiştir. F. O. 78/212, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 26 Eylül 1832.

23 Anderson, *aynı eser*, s. 80-81.

bu arada Karadeniz'deki Rus donanmasının komutanı olan Amiral Greg'e emrindeki kuvvetleri hazır tutması ve Sultanın müracaatı halinde İstanbul'a doğru hareket etmesi emredildi.²⁴ Bütün bu gelişmeler başlangıç itibarıyla meseleye doğrudan doğruya dahli olmayan Rusya'nın gelişmeleri yakinen takip ettiğini ve İngiltere'nin tavrının netleşmesini beklediğini ortaya koymaktadır. Yukarıda zikredilen askerî hazırlıklara diplomatik adımlar da eklendi ve Aralık 1832'de Çar, Sultan ve Mehmed Ali Paşa arasında barış tesisini teşvik etme düşüncesiyle, General Muravieff'i özel vazifeli olarak İstanbul ve İskenderiye'ye gönderdi. Muravieff'e ayrıca Sultan'a Rus ordularının ve gemilerinin desteğinin teklif edilmesi talimatı verildi.²⁵

Muravieff, Konya muharebesinin vuku bulduğu gün yani 21 Aralık 1832'de İstanbul'a geldi.²⁶ Mağlubiyet haberi İstanbul'a ulaşmadan önce Sultan, Reis Efendi ve Serasker ile Muravieff arasında müzakereler yapıldı.²⁷ Bu müzakerelerde Çar'ın askerî yardım teklifinden dolayı duyulan minnettarlık ifade edilmekle birlikte açık bir surette bu teklif kabul edilmedi. Böyle bir tavrın sergilenmesinin geri planını oluşturan faktörler, Bâbüâli'nin hâlâ İngiliz yardımını temin hususunda ümitvar olması ve böyle hayatî bir meselenin hallinin Ruslar'a havale edilmesi noktasında son derece isteksiz olması ile izâh edilebilir. Konya'daki mağlubiyet haberi bile Sultan'ın ve diğer önde gelen devlet ricâlinin tavrında bir değişikliğe sebebiyet veremedi ve bu haberi müteakip yapılan müzakerelerde Muravieff'in askerî yardım teklifi kibarca reddedildi.²⁸

Bununla birlikte, Rus teklifi bölgede menfaati söz konusu olan diğer güçlerin nezdinde de bir yankı buldu. Husûsen, Fransa, Sultan'a Mehmed Ali Paşa ile uzlaşması için baskıda bulunmaya başladı ve bir kere daha arabuluculuk teklifinde bulundu.²⁹ Ayrıca Mısır'daki temsilcisi vasıtasıyla da Mehmed Ali Paşa'nın Bâbüâli ile dolaysız olarak müzakerelere başlaması için tazyikte bulunmaya başladı. Ruslar'ın meseleye dahli, Mısır kuvvetleri karşısında alınan mağlubiyet ve İngilizler'in muğlak tavrı Bâbüâli'nin artık Fransızlar'ın arabuluculuk teklifine sıcak bakmaya başlamasına sebebiyet verdi ve 2 Ocak da Sultanın emri ile akd olunan meclisten sâbık Kaptan-ı Deryâ Halil Rıfat Paşa'nın meselenin halli için İskenderiye'ye gönderilmesi kararı çıktı.³⁰

24 Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul, 1947, s. 145.

25 *Parliamentary Debates*, III. seri, XX, s. 308.

26 P. Crabitès, *Ibrahim of Egypt*, Londra, 1935, s. 158.

27 F. S. Rodkey, *The Turco-Egyptian Question in the relations of England, France and Russia, 1832-1841*, Urbana, 1925, s. 17; M. John Hall, *England and the Orlean Monarchy*, New York, 1912, s. 154-155; Crabitès, *aynı eser*, s. 161.

28 F. O. 195/109, Palmerston'ın Campbell'a mektubu, 4 Şubat 1833.

29 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 13 Ocak 1833.

30 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 4 Ocak 1833; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 8 Ocak 1833.

Aynı anda Muravieff de Mısır için yola çıktı ve 13 Ocak'da İskenderiye'ye vardı. Yaptığı iki görüşmede Mehmed Ali Paşa'dan İbrahim Paşa'nın İstanbul üzerine yapmakta olduğu ilerlemeyi tehir etmesini, Sultan ile barışmasını ve daha fazla tehir etmeden metbuuna karış arz-ı inkiyad etmesini talep etti. Ayrıca Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına göz yummayacağını ve Mehmed Ali Paşa'nın bağımsızlık veya hakimiyet gibi niyetlerine müsaade etmeyeceğini ifade etti. Bu uyarılar Mehmed Ali Paşa'nın tavrının nisbeten yumuşamasına sebep oldu ve Paşa düşmanlıkların tehirine karar verdi. İkinci toplantıyı müteakip, 16 Ocak'da oğlu İbrahim Paşa'ya ilerlemesini durdurması için gerekli emri gönderdi.³¹ Maamafih, bir muharebe ihtimalini de gözardı etmeyen Mehmed Ali, askerî hazırlıklarını sürdürdü ve takviye olarak Suriye'ye birçok yeni birlik gönderdi.³²

Bu arada İstanbul'daki Fransız maslahatgüzârı Bâbîâli'nin Rus teklifinin reddi hususunda iknâ edilmesi için elinden gelen herşeyi yapıyordu. Kendisinden Halil Rifat Paşa'nın özel bir vazife ile İskenderiye'ye gideceğinin Mehmed Ali Paşa'ya bildirilmesi Bâbîâli tarafından talep olduğunda hemen buna rıza göstermiş ve ilâveten İbrahim Paşa'ya bir mektup yazarak İstanbul üzerine ilerleme husûsunda ısrar etmemesini umduğunu ifade etmiştir.³³ İbrahim Paşa cevâbî mektubunda babasından talimat alınca kadar, ilerlemesini durdurma hususunda bir karar alamayacağını belirtmiştir.³⁴ Bu esnada Bâbîâli de boş durmamış ve Mehmed Ali Paşa ile doğrudan temasa geçerek onu, Halil Rifat Paşa'nın vazifesi hakkında bilgilendirmiş ve Rifat Paşa'nın beraberinde Sultan'ın affını ihtiva eder bir hatt-ı şerifin olduğuna işaret buyrulmuştur.³⁵

Amedci Mustafa Reşid Bey tarafından kendisine eşlik edilen Halil Rifat Paşa, 21 Ocak tarihinde İskenderiye'ye vardı.³⁶ Ona verilen talimat ana hatlarıyla şu hususları ihtivâ ediyordu: Hatt-ı hümayûnun Mehmed Ali Paşa'ya verilmesi, Mısır, Girit ve Cidde eyâletleriyle alâkalı memuriyetlerinin teyidi, Sayda, Trablus-Şam eyâletlerinin, Kudüs ve Nablus sancaklarının yeniden tevcihi, Mehmed Ali Paşa'nın bunlarla iktifâ etmeyerek Şam ve muhtemelen Halep eyâletlerinin idaresini, Adana mintika-

31 BOA HH, no. 20119, tarihsiz; J. August St. John, *Egypt and Mohammed Ali*, 2 cild, Londra, 1834, II, s. 525-526; J. Barker, *Syria and Egypt under the Last Five Sultan's of Turkey*, 2 cild, Londra, 1876, II, s. 191; F. O. 78/221, Barker'in Palmerston'a mektubu, 17 Ocak 1833; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 11 Şubat 1833; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 13 Şubat 1833.

32 BOA HH, no. 20119, tarihsiz; St. John, *aynı eser*, II, s. 528; S. Ebu İzzeddin, *İbrâhîm Pâşâ fî Sûriyâ*, Beyrut 1929, s. 122; Barker, *aynı eser*, II, s. 195-96.

33 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 13 Ocak 1833; Crabitès, *aynı eser*, s. 164.

34 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 26 Ocak 1833.

35 Aynı vesika; BOA HH, 20364. B, C, tarihsiz.

36 Barker, *aynı eser*, II, s. 193.

sında kereste kesmek ve nakletmek hakkını talep ederse, bu taleplerin savuşturulması, Mehmed Ali Paşa'nın bu meselelerle alâkalı ısrarcı bir tavır takınması halinde yeni talimat için İstanbul'a müracaat edilmesi, harp esiri olarak Mısır'da bulunan Reşid Mehmed Paşa'nın, Mısır kuvvetlerince ele geçirilen diğer harp esirleri, gemiler, silâhlar ve techizat ile birlikte derhal İstanbul'a iade edilmesi, Mısır kuvvetlerinin geri çekilmesi ve Mehmed Ali Paşa'nın ne şimdi ne de gelecekte Mısır kuvvetleri ile işbirliği yapan Anadolu ve Arabistan ahalisi arasındaki asileri muhafaza iddiasında bulunmaması, harp dolayısıyla meydana gelen birçok masrafın tazmini, biriken vergilerin ödenmesi ve Girit'le alâkalı borç meselesinin halli, küçük ticarî gemilerin inşasına müsaade edilmekle birlikte, yeniden büyük gemilerin yapılmaması, Mısır'da darphâne-i âmireyi zarara sokacak para basımından vazgeçilmesi, Mehmed Ali Paşa'nın taraftarı olan Muhammed bin 'Avn yerine Şerif Abdülmuttalib'in geçirilmesi ve Şerif Muhammed bin 'Avn'ın İstanbul'a gönderilmesi, yeni tevcih edilen yerlerin vergilerinin iyi bir şekilde tesbiti ve eski vergi miktarlarının artırılması için Mehmed Ali Paşa ile müzakerede bulunulması.³⁷

Daha müzakerelerin başında Halil Rıfat Paşa elindeki talimatnâmenin ihtivâ ettiği şartlar dahilinde Mehmed Ali Paşa ile anlaşamayacağını farkına varmıştı. Mehmed Ali Paşa ilk olarak kendisine tevcih edilen sayda ve Trablus-Şam eyâletleriyle iktifâ edemeyeceğini, bunlara ilâveten Şam ve Halep eyâletleriyle İçel ve Alâiye sancaklarının da kendi uhdesine havale edilmesini talep etti.³⁸ Konya muharebesinin galibi olması ve Sadrazamı elinde bulundurması hasebiyle Mehmed Ali Paşa çok rahat davranmakta ve Halil Rıfat Paşa'ya isteklerinin yerine getirilmemesi durumunda Mısır kuvvetlerinin İstanbul üzerine yürüyebileceği tehdidi ile köşeye sıkıştırmaya çalışıyordu. Ruslar'ın veya Avrupalıların müdahale ihtimallerinin kendisini fazla etkilemeyeceğini, zirâ kuvvetlerinin böyle bir müdahaleyi boşa çıkaracak kadar İstanbul'a yakın olduğunu ifade eden Mehmed Ali Paşa, ayrıca Rumeli halkı ve bilhassa Arnavutlar ve Boşnaklar arasında isyan çıkarma tehdidinde de bulundu.³⁹ Müzakereler esnasında Mehmed Ali Paşa harp tazminatı, harp ganimetlerinin iadesi ve darphâne-i âmireyi zarara sokacak para basılmasından vazgeçilmesi hususları dışındaki bütün meselelerde Rıfat Paşa'ya verilen talimata muhalif bir tavır takındı.⁴⁰ Muravieff ile yaptığı görüşmelerdeki

37 BOA HH, 20364. A, tarihsiz; Lütfi, *aynı eser*, IV, s. 183-185. Eksik olmakla birlikte Halil Rıfat Paşa'ya verilen talimatın bir hülâsası için bk. A. Fuad, "Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa", *TTEM*, XIX/96, İstanbul, 1928, s. 85-86.

38 BOA HH, no. 20382, 11 N 1248/1 Şubat 1833; F. O. 78/231 Barker'in Palmerston'a mektubu, 4 Şubat 1833; Ali Fuad, *aynı eser*, s. 92.

39 BOA HH, no. 20382, 11 N 248/1 Şubat 1833; Ali Fuad, *aynı eser*, s. 92.

40 Osmanlı murahhasları ile Mehmed Ali Paşa arasındaki müzakereler hakkındaki tafsilatlı malumat için bk. BOA HH, no. 20382, 11 N 1248/1 Şubat 1833; Ali Fuad, *aynı eser*, s. 88-95.

barışsever beyanları, bir Osmanlı yetkilisi ile görüşme yapmak teklifi, Paşa'nın bu uzlaşmadan uzak tavrı ile bir tezat teşkil etmenin ötesinde Osmanlı murahhaslarını da son derece şaşırtmıştı. Öyle görünüyor ki, Mehmed Ali Paşa sadece oğlunun Anadolu'daki hızlı ilerlemesinden etkilenmemiş, aynı zamanda batılı devletlerin, Rus müdahalesinden önce, Bâbüâli'yi bir uzlaşmaya varması için ciddi manada baskı altında tutacaklarını ve Sultan'ın da Ruslar'ın askerî yardımını almaksızın uygun bir çözüm bulma niyetinde olduğunun farkındaydı. Esâsen, İbrahim Paşa da babasının daha çok imtiyaz talep edilmesi hususunda sıkıştırıyor ve müsaade etmesi durumunda İstanbul'a kadar ilerleyip, Sultan'ı hal' edebileceğini belirtiyordu.⁴¹ Maamafih, Avrupalı güçlerin muhtemel tepkisinden çekinen Mehmed Ali Paşa bu tekliflere sıcak bakmadı.⁴² Mehmed Ali Paşa ile Osmanlı murahhasları arasında vukubulan müzakereler esnasında İbrahim Paşa'nın Bâbüâli'den daha fazla imtiyaz elde edilmesini talep eden 3 Şubat tarihli mektubu, İbrahim Paşa'nın gerçek niyetini ortaya koyması açısından calib-i dikkattir:

... mümâilayhâ vâsıtasıyla olacak mükâleme ve mu'âhedede evvelâ ehemmiyetli mehâmdan olan istiklâlî ve sâniyen Antalya ve Alâiye ve İçili sancaklarının ve Kıbrıs cezîresinin Mısır'a ilâvesini ve sâlisen mümkün ise Tunus ve Trablus ocaklarının dahî inzimâmını istemek ve bunların hiç birisinden vazgeçmemek akl-ı kasîr-i bendegîye göre bize lâzime-i maslahattan add olunmalıdır. Zîrâ istiklâlî ayağımızı gererek almaz isek boşa çalışmış ve devlet-i gaddâreden tahlîs-i girîban etmemiş olacağımızdan ikide birde hâm teklifleri ve akçe ve makça istemeleri eksik olmaz ve belâlardan kurtulunmaz illâ istiklâl ile kurtulunur...⁴³

İbrahim Paşa babasıyla yaptığı yazışmalara ek olarak, babasının müzakereler esnasında daha rahat bir durumda olmasını temin maksadıyla Bâbüâli üzerindeki baskılarını artırmaya başladı. Yanında bulunan Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'yı iknâ ederek, Mısır kuvvetlerinin ihtiyaç duydukları zahire ve erzâkı temin için Bursa üzerine ilerlemeye karar verdiklerini bildiren bir mektubun kaleme alınmasını sağladı.⁴⁴ Esâsen,

41 Crabitès, *aynı eser*, s. 160.

42 İbrahim Paşa'nın Anadolu'daki hızlı ilerleyişi karşısında Mısır taraftarı bir politika takip eden Fransa bile bu politikasını gözden geçirme ihtiyacı hissetmiş, Mehmed Ali'nin Suriye'nin idaresi ile iktifâ etmeyip, Osmanlı İmparatorluğu'nu büyük bir riske atarak Anadolu'daki işgale devam etmesi durumunda Fransa'ya güvenmeye bir son vermesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir. V. J. Puryear, *France and the Levant, from the Bourbon Restoration to the Peace of Kutiah*, Berkeley, Los Angeles, 1941, s. 183.

43 Abdin case, 243, doc. 85, 13 N 1243/3 Şubat 1833. A. J. Rustum, *The Royal Archives of Egypt and the Origins of the Egyptian Expedition to Syria, 1831-1841*, Beyrut, 1936, s. 56. Aynı vesikanın İngilizce tercümesi için bk. A. L. al Sayyid Marsot, *Egypt in the reign of Muhammad Ali*, Cambridge 1984, s. 228. Şinasi Altundağ'ın Davud Berekât'ın, *al-batal al-Fatih İbrahim Paşa* adlı eserinden, İbrahim Paşa'nın 3 Şubat tarihli mektubuyla alâkalı olarak yaptığı iktibasta, talep olunacak yerlerin arasında Adana da zikredilmektedir. Vesikanın Osmanlıca aslında Adana lafzı kesinlikle geçmemektedir.

44 BOA HH, no. 19894, 21 Ş 1248/13 Ocak 1833.

bu karar, Mehmed Ali Paşa'nın Muravieff'e bulunmuş olduğu taahhütün açıkça bir ihlâliydi. Reis Efendi derhal, Varennes'i Bâbiâlinin tekrar askerî hazırlıklara başlamak mecburiyetinde kalabileceğini söyleyerek uyardı. Varennes ise İbrahim Paşa'nın yakında babasından alacağı emir gereği ilerlemesine bir son vereceğini belirtti. Reis Efendi bu durumda Bâbiâli'nin Rusya'nın askerî yardım teklifini kabul etmekten başka seçeneği kalmadığını söyledi. Ayrıca Fransız maslahatgüzârından ya İbrahim Paşa'nın Konya'dan ileriye hareket etmesine mani olmayı taahhüt etmesini, ya da Bâbiâli'nin Rus yardımını isteme mecburiyetini tasdik etmesini istedi. Rus yardımını kabul etmenin oluşturacağı tehlikeye dikkat çeken Varennes, aynı zamanda İbrahim Paşa'ya ilerlemesini durdurmak için müracaat edebileceğini belirtti.⁴⁵ 30 Ocak tarihinde İbrahim Paşa'ya yazdığı mektupta Varennes, ilerlemesine bir son vermemesi halinde Bâbiâli'nin Rus yardımını kabul edebileceğini söyledi ve İskenderiye'deki müzakerelerin neticesini öğreninceye kadar beklemesini tavsiye etti.⁴⁶

Bütün bu gelişmelere rağmen Bâbiâli resmen Rus yardımı için müracaat etmemişti ve bilhassa İngiltere ve Fransa'nın yardımını temin için son teşebbüslerini yapıyordu. Bu esnada, İbrahim Paşa Konya'dan harekete geçti ve emrindeki kuvvetlerle Kütahya'ya kadar ilerledi.⁴⁷ Oradan Sadaret kaymakamına bir mektup yazarak, emrindeki kuvvetlerin ihtiyacı olan erzak, zahire, kömür ve yakacak temini için Bursa'ya ilerlemesine müsaade edilmesini istedi.⁴⁸ Esâsında İbrahim Paşa'nın Bursa'ya gitmek için Sultan'dan izin istemesi mektubunda da ifade ettiği gibi sadece erzak azlığından kaynaklanmıyordu. Onun gerçek niyeti, babasına yazdığı bir mektupta açıkça ifade edilmiş şekliyle, Marmara Denizi etrafındaki yerleşim merkezlerini işgal etmek, buraları emrindeki kuvvetlerin ihtiyacını karşılama hususunda birer deniz üssü olarak kullanmak, buralardan propaganda faaliyetlerini idare etmek ve emrindeki kuvvetlerin İstanbul'a olan fizikî yakınlıkları vasıtasıyla yapılan müzakerelerde babasının şartlarının kabul edilmesini sağlayarak, Bâbiâli'yi kendi lehlerine bir anlaşmaya icbâr etmektir. Bu haber en azından İbrahim Paşa'nın ilerlemesine bir son verilmesi hususunda batılı güçleri ve Halil Rıfat Paşa'nın misyonuna güvenen Sultan'ı son derece endişelendirdi. Bütün diplomatik teşeb-

45 BOA HH, no. 20367, tarihsiz.

46 Puryear, *aynı eser*, s. 186-187; Crabitès, s. 165-166.

47 Şayân-ı dikkattir ki İbrahim Paşa, Fransız maslahatgüzârın İstanbul üzerine olan ilerlemesine son vermesini isteyen mektubuna verdiği cevapta bu talebi babasından bu hususta bir talimat olmadığını ileri sürerek kabul edemeyeceğini belirtti. Halbuki İngiliz maslahatgüzârın 1 Mart tarihli mektubuna verdiği cevapta, Kütahya'ya kadar ilerlemesinin babası tarafından kendisine gönderilmiş olan talimatın bir neticesi olduğunu ifade etmiştir. *British and Foreign State Papers*, XXII, s. 143-144; *Parliamentary Papers*, 1830, L, s. 304.

48 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 26 Ocak 1833; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 11 Şubat 1833.

büslerin akâmete uğraması ve İngilizler'in Bâbîâli'nin müracaatına müs-bet bir cevap vermemesi üzerine, 2 Şubat 1833 tarihinde Rus askerî yar-dımı için gerekli resmî talep Reis Efendi tarafından İstanbul'daki Rus elçi Boutenieff'e yapıldı.⁴⁹ Haberi alır almaz Mandeville ve Varennes Bâbîâli'yi teklifinden vazgeçirmek için sıkıştırmaya başladılar. 6 Şubat'ta da Muravieff Mehmed Ali Paşa'nın Sultan'a her hususta itaat etmiş oldu-ğunu ve oğlunun ilerlemesine bir son vermek için emir göndermiş oldu-ğunu belirten ümit verici haberlerle döndü.⁵⁰ Bununla birlikte, Mehmed Ali Paşa'nın ordusu için yeni elbiseler diktirdiğine ve askerî hazırlıklarını artırdığına dikkat çekerek, Osmanlı devlet ricalini hazırlıklı olmaları ve zevâhire güvenmemeleri hususunda uyardı.⁵¹ Bu arada, İbrahim Paşa Va-rennes'e babasının Mısır kuvvetlerinin Kütahya'da işgal etmiş olduğu ye-rin ötesine doğru hareket etmemesi için talimat gönderdiğini bildirdi.⁵² Bu ümit verici haber üzerine Fransız ve İngiliz maslahatgüzârları tekrar Bâbîâli'yi Rusya'dan talep etmiş olduğu askerî yardımı iptal etmesi için iknâ etmeye çalıştılarsa da, Reis Efendi, Boutenieff'den Rus donanması-nın hareketinin aceleye getirilmemesini istemekten başka bir şey isteyemeyeceğini belirtmekle iktifâ etti.⁵³

Rus yardımının Bâbîâli tarafından kabul edilmesi Avrupalı güçlerin derhal harekete geçmesi için yeterli oldu. İngiliz hükümeti Albay Camp-bell'ı başkonsolos olarak atadı ve Mısır'a gönderdi. Bir talimatla "Büyük Britanya'nın (Osmanlı İmparatorluğu'nun) çözülmesine ve parçalanması-na ilgisiz kalamayacağı"nı ve "İngiliz hükümetinin Osmanlı İmparatorlu-ğunun bütünlüğünün devam ettirilmesine verdiği önemi" Mehmed Ali'ye izah edip bu hususta onu uyarmasını istedi.⁵⁴ Fransız hükümetine gelince, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını istememekle birlikte, Mehmed Ali Paşa'yı sınırlama hususunda İngiltere kadar ileriye gitmek istemiyor ve Paşa'nın taleplerinin Suriye ile sınırlanmasını arzu ediyordu. İstan-bul'daki nüfûzunu muhafaza edebilmenin ve gelişmeleri yönlendirebil-menin bir maslahatgüzâr vasıtasıyla olamayacağını farkına varan Fran-sız hükümeti, Sultan ve Mehmed Ali Paşa arasında bir uzlaşmayı gerçek-leştirebilmek ve Fransa'nın menfaatlerini korumak için Amiral Roussin'i büyükelçi sıfatı ile İstanbul'a gönderdi. 17 Şubat tarihinde İstanbul'a ge-len Roussin, 19 Şubat'ta Reis Efendi ile ilk mülakatını yaptı ve Bâbîâli'yi,

49 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 3 Şubat 1833; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 15 Şubat 1833

50 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 11 Şubat 1833.

51 BOA HH, no. 10119, tarihsiz.

52 BOA HH, no 19765, 7 L 1248/27 Şubat 1833, Kamil Paşa, *Tarih- Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 3 cild bir arada, İstanbul, 1327/1909, III, s. 139; Crabitès, *aynı eser*, s. 166-167

53 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 11 Şubat 1833; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 13 Şubat 1833.

54 F. O. 788/226, Palmerston'in Campbell'a mektubu, 4 Şubat 1833.

Rus donanmasının Sivastopol'dan hareket etmesini önlemek için emir göndermeye davet etti. Reis Efendi cevâben Roussin'in talebini destekleyeceğine dair söz verdi.⁵⁵ Maamafih, 20 Şubat'ta Rus donanmasının ilk kısmı İstanbul Boğazı'ndan geçerek Büyükdere önünde demirledi.⁵⁶ Roussin derhal harekete geçti ve Rus donanmasının komutanından yirmidört saat içinde hareket etmesi talep olunmazsa, büyükelçi olarak misyonunun sona ermiş olacağını farzedeceğini ifade ederek Bâbîâli'yi uyardı.⁵⁷ Mandeville'i boş yere benzeri bir ifade kullanmak için iknâ etmeyi denediye de, İngiliz maslahatgüzârı, böyle bir ifade kullanabilmek için hükümetinden gerekli talimat almadığını ileri sürerek Roussin'in bu teşebbüsünün akâmete uğramasına sebep oldu. Roussin'in bu tavrı karşısında Sultan, Fransa'nın yardımını talep etti ve hâlihazırda Halil Rıfat Paşa tarafından Mehmed Ali Paşa'ya teklif edilen şartlar dahilinde bir barışın gerçekleşmesini taahhüt etmesi durumunda Rus yardımından vazgeçeceğini Fransız elçiye bildirdi.⁵⁸ Roussin bu teklifi kabul etti ve 21 Şubat'ta Reis Efendi ile Roussin arasında bir anlaşma imzalandı ve Fransız elçi anlaşma mücibince Bâbîâli ve Mehmed Ali Paşa arasında, Sultan'ın, Halil Rıfat Paşa vasıtasıyla teklif ettiği şartlar dahilinde bir barışın gerçekleştirilmesine kefil oldu. Bâbîâli de karşılık olarak gelecekte her türlü yabancı yardımı reddetmeyi ve Rus donanmasının İstanbul Boğazı'ndan ayrılmasını talep edeceğini taahhüt etti.⁵⁹ 24 Şubat tarihinde Bâbîâli Rus elçilik heyetine, Mısır meselesinin Fransız elçisi ve Bâbîâli arasında bir karara varıldığını tebliğ eden ve ilk müsait rüzgar ile Rus donanmasının hareket etmesini talep eden, bir nota verdi. Rus donanmasını İstanbul Boğazı'ndan uzaklaştırmaya mâtuf bu teşebbüsten bir netice hasıl olmadı ve Rus elçisi, Rus donanmasını İstanbul'un biraz kuzeyinde bulunan Süzebolu'ya çekmeyi taahhüt etmesine rağmen, donanma Büyükdere'den ayrılmadı.⁶⁰

Amiral Roussin'i yapmış olduğu bu anlaşma Bâbîâli'nin bir taşla iki kuş vurması, yani Mehmed Ali Paşa'nın Halil Rıfat Paşa vasıtası ile bildirilen şartları kabulü için zorlanması ve işgali altındaki toprakların bir tahdide tabi tutulması için gerekli zemini hazırlıyordu.⁶¹ Anlaşmanın netice-

55 Tükün, *aynı eser*, s. 160; Crabitès, *aynı eser*, s. 168.

56 F. O. 788/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu 23 Şubat 1833.

57 Aynı vesika.

58 Crabitès, *aynı eser*, s. 169.

59 W. A. Phillips, "Mehemet Ali" *The Cambridge Modern History*, X, 1907, s. 552; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 23 Şubat 1833.

60 Tükün, *aynı eser*, s. 163.

61 Roussin'in Mehmed Ali'nin toprak kazancını sınırlamaya yönelik teşebbüsleri Fransızlar tarafından iyi karşılanmadı ve de Broglie, Roussin'e arabuluculuk ve Suriye'nin tamamının Mehmed Ali Paşa'ya terkini esas alan resmî politikayı takip etmesini emreden yeni bir talimat gönderdi. Puryear, *aynı eser*, s. 193.

lenmesinden bir gün sonra Roussin, yaverini bir mektupla Mısır'a gönderdi ve mektubunda Paşa'dan Bâbîâli ile tabîî münasebetlerine dönmesini, herhangi bir tehire sebebiyet vermeden ordusunu Sultan tarafından kendisine tahsis edilen bölgeye çekmesini talep etti ve bu teklifini reddetmesi durumunda meydana gelecek hadiselerden kendisinin mesul olacağını ileri sürdü.⁶² Roussin bu arada İbrahim Paşa'ya da bir mektup göndererek Kütahya'dan geri çekilmesini tavsiye etmiştir.⁶³ Bu diplomatik teşebbüslere ilâveten, Roussin İskenderiye'deki Fransız konsolosuna da bir talimat göndererek Mehmed Ali Paşa'nın bir tereddüt belirtisi göstermesi durumunda daha sert bir dil kullanılmasını, İngiliz ve Fransız gemilerinin Mısır açıklarına geleceği ve Fransız memurların Mısır'daki vazifelerinden ayrılacağı tehdidinde bulunulmasını istedi.⁶⁴ Roussin'in gayretleri Mandeville tarafından da desteklendi ve Bâbîâli'nin talebi üzerine o da İbrahim Paşa'ya bir mektup göndererek İbrahim Paşa'ya ordusunun İstanbul civarındaki mevcudiyetinin Bâbîâli'yi çok ciddi bir tehlikeye maruz bıraktığını izâh etti ve onu Kütahya'dan geri çekilmeye davet etti.⁶⁵ İbrahim Paşa cevabında Kütahya'ya kadar ilerlemesinin babasının talimatı dahilinde yapıldığını ve gelecekteki hareket tarzının da babasının arzusuna uygun olarak gerçekleşeceğini ifade etti.⁶⁶ Şayân-ı dikkattir, gerek Mehmed Ali Paşa, gerekse İbrahim Paşa, Fransız hükümetinin kendilerinin lehine olan politikasının farkında olduğundan Amiral Roussin'in yapmış olduğu diplomatik teşebbüslerden etkilenmemiş ve bu bağlamda yapılacak baskılardan bir netice elde edilemeyeceğini de yapmış oldukları yazışmalarda açıkça ifade etmişlerdir.

Yukarıda da zikredildiği gibi, yabancı temsilcilerin teşebbüsleri İbrahim Paşa'nın Kütahya'daki ordusunun önünde bir set oluşturamamış ve civar bölgeler işgal edilmeye başlanmıştı. 19 Şubat tarihinde Manisa'daki Mısır kuvvetlerinin komutanı tarafından İzmir valisi Tahir Bey vazifesinden uzaklaştırılmış ve yerine ayândan Emin Efendi atanmıştı.⁶⁷ Öyle görünüyor ki İbrahim Paşa'nın maksadı bir taşla iki kuş vurmaktı. Öncelikli olarak İzmir'in işgali ile Bâbîâli'ye baskı yapmak ve böylece Sultan'ı, babasının taleplerine rıza göstermesi için zorlamak ve bunlara ilâveten Ruslar'ın geri çekilmesine mani olacak ciddi bir engel oluşturarak bilhassa İngiliz ve Fransız temsilcileri baskı altında tutmak ve böylece babasının taleplerinin kabulü için bu temsilcilerin Sultan üzerindeki baskılarının yoğunlaştırılmasına sebep olmaktı. Maamafih bu plan başarılı olmadı. İb-

62 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 23 Şubat 1833; St. John, *aynı eser*, II, s. 536.

63 *Crabitès*, *aynı eser*, s. 170; St. John, *aynı eser*, II, s. 538.

64 *Crabitès*, *aynı eser*, s. 171; Puryear, *aynı eser*, s. 194.

65 *British and Foreign State Papers*, XXII, s. 141-142; *PP*, 1839, L. s. 303.

66 *British and Foreign State Papers*, XXII, s. 143-144; *PP*, 1839, L. s. 304.

67 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 26 Şubat 1833.

rahim Paşa'nın hareket tarzı kabul görmedi ve Roussin'in emriyle İzmir'deki Fransız konsolosluğunun bayrağı indirildi. İngiltere ve Avusturya da aynı tavrı ortaya koyunca Emin Efendi vazifeden geri çekilmek mecburiyetinde kaldı ve Tahir Bey tekrar vazifesine döndü.⁶⁸

Hadiselerin seyri Mehmed Ali Paşa'nın Sultan'ın teklifi ile iktifâ etmekten uzak olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Mehmed Ali Paşa'nın gerçek niyeti Suriye'nin tamamını ve buna ek olarak Adana, İçel ve Alâiye'yi kendi idaresine dahil etmektir. Ayrıca kendi ordularının İstanbul civarındaki mevcudiyetinin Bâbîâli nezdinde oluşturduğu rahatsızlığın ve Fransa ile İngiltere'nin Rus donanmasını İstanbul Boğazı'ndan bir önce uzaklaştırma arzusunun farkındaydı. Şüphesiz Paşa, taleplerinin kabulü için Bâbîâli'ye baskı yapabileceği böyle bir fırsatı bir daha kolaylıkla elde edemeyeceğinin de bilincindeydi. Mehmed Ali Paşa bu şartlar dahilinde Sultan'ın şartlarını reddetti ve 8 Mart tarihli bir mektupla Roussin'e verdiği cevabında elçi vasıtasıyla yapılan teklifin siyâsî açıdan bir ölüm cezası olduğunu ve ölümü şerefsizliğe tercih edeceğini belirterek bu teklifi kabul edemeyeceğini açıkça ifade etti.⁶⁹ Mehmed Ali Paşa'nın Fransız elçisine verdiği cevabı öğrenen Halil Paşa da vazifesinin başarısızlıkla sona erdiğinin farkındaydı. Mehmed Ali Paşa, Halil Paşa'ya, Reşid Bey vasıtasıyla İstanbul'a götürülmek üzere onun İstanbul'a ulaşmasını mütekaip beş gün içinde Suriye'nin tamamı ile Adana'nın kendisine terkine Sultan'ın rıza göstermemesi durumunda, İbrahim Paşa'ya İstanbul üzerine ilerlemesi için talimat verilmiş olduğunu bildiren bir ultiatom verdi.⁷⁰ Aynı zamanda İbrahim Paşa'ya gönderdiği bir mektupla kendi adına barış görüşmesi yapabilmesi ve Bâbîâli'nin şartları kabulünün gerçekleşmesi durumunda geri çekilmesi için tam yetki verdi.⁷¹ Bu ultiatom ile Mehmed Ali Paşa bir noktada Bâbîâli'nin blöfünü görmüş oldu. Başka bir ifadeyle ne İngiliz-Fransız diplomatik baskıları, ne de Rus savaş gemilerinin İstanbul civarındaki varlığı Mehmed Ali Paşa'nın Suriye ile alâkalı talebini yumuşatmasına sebep oldu. İngiltere'den elde edeceği askerî yardım ile meseleyi halletmeyi uman Sultan bu hususta hayâl kırıklığına uğramış ve sadece İngiltere'nin diplomatik destek teklifi ile iktifâ etmek durumunda kalan Bâbîâli'nin de geri adım atmaktan başka bir şansı kalmamıştı.

Meseleyi tafsilâtlı bir şekilde Bâbîâli'ye arzeden Osmanlı murah-

68 F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 7 mart 1833; F. O. 78/221, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 12 Mart 1833.

69 F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 26 Mart 1833; St John, *aynı eser*, II. s. 539-540.

70 F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 27 Mart 1833; Kamil Paşa, *aynı eser*, III, s. 141; Puryear, *aynı eser*, s. 195.

71 Puryear, *aynı eser*, s. 195.

haslarından Reşid Bey aldığı emir gereği İstanbul'a dönmüş ve Halil Rifat Paşa Mısır'da kalmıştır.⁷² Reşid Bey'in İstanbul'a gelmesini müteakip Bâbüâlî'de yapılan bir toplantı ile mesele ele alınmış ve bu içtimada, İbrahim Paşa'nın Kütahya'dan ileriye hareket etmesi durumunda babasının taleplerine rıza göstermenin çirkin olacağı, bundan dolayı bir an önce meselenin halledilmesi gerektiği ve daha önce Sultan tarafından Mehmed Ali Paşa'ya ihsan buyrulan eyâlet ve livalara Şam ve Halep eyâletlerinin ilâve edilmesi, Adana eyâleti, İçel ve Alâiye sancaklarının tahlisine çalışmak üzere Reşid Bey'in Kütahya'ya gönderilmesi kanaatine varılmış ve bu durum Sadaret kaymakamınca bir takrirle Sultan'a tebliğ edilmiştir.⁷³ Bu toplantıda alınan kararları tasvip eden Sultan, Reşid Bey'in derhal meselenin halli için Kütahya'ya gönderilmesini emretmiştir.⁷⁴ Bu arada Reis Efendi İngiliz, Fransız ve Rus yetkililerle, mevcut tehlikeli durumun sona erdirilmesi hususundaki kanaatlerini öğrenmek için görüşmelerde bulundu.⁷⁵ Hem İngiliz, hem de Fransız yetkililer daha iyi bir alternatif sunamadılar ve 26 Martta Roussin, Bâbüâlî'ye, Rus müdahalesinin devamını kabul etmektense, Mehmed Ali Paşa'nın taleplerini kabul etmenin daha uygun olacağı şeklinde bir tavsiyede bulundu.⁷⁶

Nihâi olarak 29 Mart'ta Roussin, Bâbüâlîye Fransız maslahatgüzârının Reşid Bey'le beraber Kütahya'ya gidebileceğini ve kendisine İbrahim Paşa ile yapılacak müzakerelerde Reşid Bey'i desteklemesi, Adana, İçel, Silifke ve Alâiye'nin idaresinin terkine Fransa'nın rıza göstermeyeceğini, şimdi teklif edilen şartlar dahilinde bir barışı reddetmesinin Fransız hükümetini darıltacağını belirtmesi için gerekli talimatın verildiğini bildirdi.⁷⁷ Fransa'nın birdenbire böyle bir tavır takınmaktan maksadı, Bâbüâlî'yi desteklemekten ziyade, Halep ve Şam idaresinin Mehmed Ali Paşa'ya verilmesi hususunda Bâbüâlî'nin muhtemel endişelerini ortadan kaldırmaktı. İngiliz maslahatgüzârı da İbrahim Paşa'ya hitaben yazılmış olan ve Paşa'yı, kendisinin ve babasının menfaati için oldukça avantajlı olan yeni şartları derhal kabule teşvik eden bir mektubu Varennes'e verdi.⁷⁸ Varennes tarafından kendisine eşlik edilen Reşid Bey 30 Mart'ta İstanbul'dan hareket etti.⁷⁹ Aynı zamanda Bâbüâlî, Rus elçisinden, İbrahim Paşa'ya karşı savaşmaktan ziyade, Paşa'nın emrindeki kuvvetlerin yapabilecekleri sürpriz bir saldırıya karşı İstanbul'u müdafaa için Odesa'da

⁷² Ali Fuad, *aynı eser*, s. 87.

⁷³ BOA HH, no. 20345, tarihsiz.

⁷⁴ Aynı vesika.

⁷⁵ F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 31 Mart 1833.

⁷⁶ Puryear, *aynı eser*, s. 196.

⁷⁷ *British and Foreign State Papers*, XXII, p. 146; *PP*, 1835, L, p. 306.

⁷⁸ F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 31 Mart 1833.

⁷⁹ Aynı vesika; BOA HH, no 20241. A, 18 Za 1248/8 Nisan 1833; Ali Fuad, *aynı eser*, s. 95.

bulunan Rus kuvvetlerinden beşbin kişilik bir kuvvetin celbolunmasını istedi.⁸⁰

5 Nisan tarihinde beşbin kişilik bir kuvvetle birlikte Rus donanmasının ikinci kısmı İstanbul Boğazı'na vâsıl oldu ve Büyükdere önlerinde demirledi.⁸¹

Bütün bu gelişmeler İngiliz kabinesini daha ciddi bir tavır takınmak mecburiyetinde bıraktı. İlk iş olarak da Akdeniz donanmasının takviye edilmesine, İskenderiye'deki İngiliz başkonsolosunun emri dahilinde ve Mehmed Ali Paşa'nın Sultan'ın mâkul şartlarını reddetmesi durumunda İbrahim Paşa'nın kuvvetlerini takviye için Mısır tarafından tahsis edilecek askerlerin, mühimmat ve erzakların gönderilmesine mani olmak üzere kullanılacak bir filonun İskenderiye'ye gönderilmesine karar verildi.⁸² Bu esnâda, Fransız dışişleri bakanı da İskenderiye'deki Fransız başkonsolosuna bir mektup göndererek Mısır kuvvetlerinin Anadolu'yu tahliye etmelerin talep etti. Maamafih bu talep Mehmed Ali Paşa tarafından kabul edilmedi.⁸³ Paşa'nın bu uzlaşmaz tavrı, hadisenin başından beri birbirinden farklı bir çizgiyi takip eden Fransa ve İngiltere'yi birbirine yaklaştırdı ve nihayet her iki devlet İstanbul'daki Rus tesirinin bir an önce sona erdirilmesinin ve İbrahim Paşa'nın İstanbul üzerine yapabileceği muhtemel yürüyüşün durdulmasının gerekliliği hususunda mutâbakata vardılar. Hatta, Mehmed Ali Paşa'nın taleplerine rıza göstermemesi durumunda, İskenderiye'yi abluka altında bulundurma tehdidinde bulundular.⁸⁴

5 Nisan tarihinde Fransız maslahatgüzârı ile Kütahya'ya vâsıl olan Reşid Bey hemen müzakerelere başladı. Müzakerelerin başlangıcından itibaren babasının taleplerinden hiçbir tavizde bulunamayacağını açık bir şekilde ifade eden İbrahim Paşa nihâî kararını şu şekilde izhâr etti:

*Pederimin bana olan tâ'lîmâtı Şam ve Haleb ve ma'a mülhakât Adana eyâletleri ve İçili ve Alâiye sancakları tamâmen verilmedikçe avdet etmeyip ilerlemek sûretinde kat'î olduğundan yalnız Şam eyâletinin kabûlüyle geri dönmek elimden gelmez.*⁸⁵

İbrahim Paşa'nın tavrı karşısında Reşid Bey, Şam ve Halep eyâletlerinin tevcih edilebileceğini ve Adana'dan da sadece kereste kesimine müsaade edilebileceğini ifade ile iktifâ etti ise de İbrahim Paşa'nın Adana hususundaki yaklaşımında bir değişikliğe sebebiyet veremedi. İb-

80 BOA HH, no. 19711, tarihsiz.

81 F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerson'a mektubu, 6 Nisan 1833.

82 F. O. 78/223, Palmerston'ın Bahriye nezâretine mektubu, 3 Nisan 1833.

83 F. O. 78/227, Campbell'in Ponsonby'ye mektubu, 7 Nisan 1833; F. O. 78/222, Campbell'in Ponsonby'ye mektubu, 8 Nisan 1833.

84 F. O. 78/227, Campbell'in Palmerston'a mektubu, 9 Nisan 1833.

85 BOA HH, no 20241. A, 18 Za 1248/8 Nisan 1833; Ali Fuad, *aym eser*, s. 96.

rahim Paşa'nın aşırı ısrarları karşısında Reşid Bey, Adana'nın terkine, İçel ve Alâiye sancaklarından kesilmiş ve satın alınmış kerestenin nakline rıza gösterdi. Buna mukabil, İbrahim Paşa da bu eyâletlerin tevcihine dair resmî haber gelir gelmez emrindeki askerleri geri çekeceğine dair söz verdi. Müzakerelerin sonunda İbrahim Paşa, Varennes'den Anadolu halkından kendine tâbi olanların mesul tutulmamaları için bunların affına dair bir taahhüt senedi istemiş ve gerek Fransız maslahatgüzârı ve gerekse de Reşid Bey bu talebin yerine getirilmesinde isteksiz davranmışlardır. İbrahim Paşa'nın aşırı ısrarları karşısında müzakerelerin kesintiye uğramasına fırsat vermemek için İbrahim Paşa'nın bu talebi de kabul edilmiş ve Paşa bu meâlde bir sened temin etmiştir.⁸⁶ Yapılan müzakerelerde arzu ettiği neticeleri temin eden İbrahim Paşa Bâbîâli'den resmî bir cevap almaksızın Konya civarındaki askerlerinin Suriye'ye doğru çekilmeleri için gerekli talimatı göndermiştir.⁸⁷

Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak Rus donanmasının İstanbul'a varması bilhassa Fransızlar'ı son derece rahatsız etmişti. Varennes vasıtasıyla Kütahya'daki müzakerelerde Mehmed Ali Paşa lehine bir neticinin temininde önemli bir rol oynayan Fransa için esas olan, Bâbîâli ile Mehmed Ali Paşa arasında varılacak bir uzlaşmanın şartlarından ziyade, Rus nüfuz ve müdahalesine bir an önce son vermektir. Bu mülâhazalarla hareket eden Roussin, Bâbîâli'den Rus donanmasının geri çekilmesini talep etmesini istedi ve Marmara Denizi'ne bir Fransız donanması gönderme tehdidinde bulundu. Roussin'in bu tavrından rahatsız olan Çar Nicholas, Boutenieff'e bir talimat göndererek, Rus donanma ve askerlerinin, İbrahim Paşa'nın Anadolu'yu tamamen tahliye etmesine kadar geri çağrılmayacağını Bâbîâli'ye bildirilmesini istedi.⁸⁸ Rusların bu açık tavrı neticesinde cesaretlenen Bâbîâli, Roussin'den Varennes'e Şam ve Halep'in Mehmed Ali Paşa'ya tevcihi teklifinin geri çekilmesini bildiren yeni bir talimat göndermesini istedi. Maamafih, Rusların bir an önce geri çekilmesini temin hususunda kararlı olan elçi bu şekilde müzakereleri tehlikeye sokmayı reddetti.⁸⁹

Bu esnada Reşid Bey'in Kütahya'daki müzakerelerle alâkalı tafsilâtlı mektubu İstanbul'a ulaştı. Adana'nın, kendisine verilen talimatı ihlâl ederek Reşid Bey tarafından İbrahim Paşa'ya terk edilmesi, Sultan'ın son derece sert tepkisi ile kaşılaştı.⁹⁰ Bu hususta Bâbîâli tarafından Reşid Bey'e gönderilen cevapta, İngiliz, Fransız ve Rus yetkililerin Adana'nın

86 BOA HH, no. 20241. A, 18 Za 1248/8 Nisan 1833; Ali Fuad, *aynı eser*, s. 97-99.

87 Ali Fuad, *aynı eser*, s. 100; F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 15 Nisan 1833.

88 F. O. 78/222, (no. 66). Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 11 Nisan 1833.

89 F. O. 78/222, (no.68). Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 11 Nisan 1833.

90 Reşid Bey'in yetkisini aşarak Adana'yı İbrahim Paşa'ya terki haberi üzerine Sultanın emriyle idamına karar verilmiş ise de Darphâne-i Âmire Defterdârı Şehid Ali Rıza Efendi'nin şefaatiyle Reşid Bey kurtulmuştur. Ali Fuad, *aynı eser*, s. 87, dipnot. 1.

terkine taraftar olmadıkları ve Rusya'nın Mısır kuvvetleri Anadolu'dan geri çekilinceye kadar donanmalarını Boğaz'da tutacakları belirtilerek, Adana'nın terki gibi bir meselenin sözkonusu olamayacağı ve bu şehrin kurtarılması için her türlü gayretin sarfedilmesi istendi.⁹¹

Sultan'ın ve Bâbüâlî'nin Kütahya'daki müzakerelerde varılan netice- nin tamamını tasvip ve tasdik etmediği, sadece Reşid Bey'e gönderilen cevâbî mektuptan değil, 14 Nisan tarihinde neşredilen tevcihattan da anlaşılmaktadır. Bu tevcihatla Mısır, Halep, Şam, Akka, Trablus-Şam, Girit, Beyrut, Safed, Kudüs ve Nablus'un idaresi Mehmed Ali Paşa'ya, Habeşistan, Cidde ve Mekke'nin idaresi ise İbrahim Paşa'ya tevcih edildi ve ihtilâfa sebep olan Adana da çiftlik-i hümâyûn hazinesine bırakıldı.⁹²

Tevcihat neticesinde Adana'nın kendisine bırakılmadığını gören İbrahim Paşa Kütahya'da bulunan ordusunun geri çekilmesini iptal etti.⁹³ Reşid Bey ile yaptığı görüşmede de bu durumun bizzat Bâbüâlî tarafından babasına bildirilmesini istedi.⁹⁴ Ayrıca Reşid Bey'e "*benim buradan hareketim ya taraf-ı devlet-i aliyyeden Adana eyâletinin tevcihine veyahut Adana'dan feragat ettiğini mutazammun pederim tarafından kağıt gelmesine*" bağlıdır diyerek Adana hususundaki tavrını bir kez daha sergiledi.⁹⁵

Reşid Bey'i sıkıştırarak bir yere varamayacağını farkına varan İbrahim Paşa, daha yumuşak bir tavır ile meseleyi halletmeyi tercih etti. Adamlarından biri olan Bâki Efendi vasıtasıyla, kendisinin de vüzerâdan olması hasebiyle devlet-i aliyyeden mansıp ricasına hakkı olduğunu ve Adana'nın kendi uhdesine tevcih edilmesini rica ettiğini bildirdi. İbrahim Paşa'nın bu ricası Reşid Bey tarafından kabul edilmekle birlikte, mesele ile alâkalı olarak yazılan tahrir müsveddesinde, İbrahim Paşa'nın ileride burada askerî birlik bulundurmasına mani olmak için sadece "muhassıllık" ünvanı kullanılmıştır.⁹⁶

II. Mahmud Adana'nın "muhassıllık" olarak tevcihine bile şiddetle karşı çıkmış ve duymuş olduğu rahatsızlığı, Sadaret makamının, Reşid Bey'in mektubunu takdim için yazdığı tezkereye yazmış olduğu hatt ile açıkça ifade etmiştir:

... *Bunların haklarında bu kadar ihsan ve inâyât-ı celîle-i şâhânemiz olmuşken yine buna kanaat etmeyerek şu Adana hususunda*

91 BOA HH, no. 20111 tarihsiz.

92 PP, 1839, L, s. 310-311; Haim Nahoum Effendi, *Recueil De Firmans Impériaux Ottomans Adressés Aux Valis Et Aux Khédives D' Egypte*, 1006 H. - 1322 H. (1597 J. -C.- 1904 J.-C.), Kahire, 1934, s. 176, no. 555-557.

93 F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 23 Nisan 1833, Bâbüâlî Hariciye Nezâreti, *Mısır Meselesi*, İstanbul, 1334/1916, s. 12.

94 F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 22 Nisan 1833.

95 Ali Fuad, *aynı eser*, s. 104.

96 Ali Fuad, *aynı eser*, s. 106.

*bu derece ısrâr gûna muamele göstermeleri artık doğrucası hazm olunur şeylerden değildir. Ba-husus bu kadar Avrupa devletleri me'mûrlarına taraf-ı devlet-i aliyemizden bu Adana'nın verilmeyeceğine dâir kavî sözler verilmişken bunun üzerine yine dayanılmayıp da hemen mashalat ber-taraf olsun yollu muvâfakat olunması nasıl tecvîz olunur bilemem...*⁹⁷

22 Nisan'da Rus donanmasının üçüncü kısmı ve Rus ordusunun ikinci kısmı İstanbul'a ulaştı. Bu askerî birliklerin mevcudiyeti, İbrahim Paşa komutasındaki Mısır birliklerinin Anadolu'ya girmesiyle birlikte birçok zahire kaynaklarından mahrum kalan İstanbul halkını kıtlık tehlikesi ile karşı karşıya bıraktı.⁹⁸ Bütün bu gelişmeler, İbrahim Paşa'yı Anadolu dışında tutma gayretlerini neticesiz kıldı. Bu şartlar dahilinde II. Mahmud'un iki seçeneği vardı: Ya Adana'yı İbrahim Paşa'ya bırakacak, ya da müzakerelere bir son verip, yeniden askerî hazırlıklara başlayacaktı. Nihayetinde Adana'nın tevcihine rıza gösteren Sultan, mevcut şartlar gereği isteksiz bir şekilde vermiş olduğu kararın ileride ne gibi problemlere sebebiyet verebileceğini de zikretmekten kendisini alıkoyamamıştır:

*...bu Adana'nın ehven-i şer olarak ihâlesi lâzım gelmiş ise de, ancak Rusyalının sonradan mu'âmeleyi değiştirmesinden ve Fransalının bir sözde durmayıp, televvün-i mizacından maslahatın imtidadiyle ma'âzallahü te'âlâ bu Adana maddesi âlet olarak fenaya varacağı anlaşılmuş olduğundan bi'z-zarûr icrâ olunmuş olduğu müsellemdir. Yoksa bu Adana'nın bu veçhile ihâlesinde hâtıra gelen mehâzîr-i adîde ileride başkaca mütala'a olunacak maddeden olmağla maslahat bitti demeye gelmez. Avâkıb-ı umûru düşünmek lâzımdır.*⁹⁹

II. Mahmud 3 Mayıs'ta İbrahim Paşa'yı Adana muhassılı olarak tayin etti¹⁰⁰ ve bu mealde 5-6 Mayıs (evâsıt-ı Zilhicce) tarihli bir ferman¹⁰¹ Kütahya'ya gönderildi.¹⁰² 6 Mayıs (16 Zilhicce 1248) tarihinde Anadolu'nun bütün Vezir, Mîr-i Mîrân, Molla, Nâib, Mütesellim, Voyvoda, Ayân ve diğer memurlarına hitaben kaleme alınan ve Mehmed Ali Paşa ile İbrahim Paşa'ların uhdelerine tevcih edilen eyâletleri gösteren ve yakın zamanda yukubulan hadiselerle dahli olanların aff-ı şâhânedan istifade edeceklerini belirten umûmî bir ferman ile Mısır meselesinin ilk safha-

97 BOA HH, no. 20383, tarihsiz. II. Mahmud'un bu hattının tam metninin transkripsiyonu için bk. Altundağ, *aynı eser*, s. 117.

98 Phillips, *aynı eser*, s. 553.

99 BOA HH, no. 20346, tarihsiz. II. Mahmud'un bu hattının tam metninin transkripsiyonu için Bk. Altundağ, *aynı eser*, s. 131-132.

100 *British and Foreign State Papers*, XXII, s. 149; F. O. 78/222, Mandeville'in Palmerston'a mektubu, 4 Mayıs 1833; Ali Fuad, *aynı eser*, s. 88.

101 Haim Nahoum Efendi, *aynı eser*, s. 176-177, no. 558.

102 Lütüfî, *aynı eser*, IV, s. 29.

sı ile alâkalı son düzenleme yapılmış oldu.¹⁰³

Bu arada Mehmed Ali Paşa İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın yoğun baskıları ile mücadele ediyordu. Husûsen, Campbell bu baskıları arttırmış ve Mehmed Ali Paşa'nın Adana'dan vazgeçmemesi durumunda İskenderiye'yi abluka altına alacaklarını belirtmişti.¹⁰⁴ Avrupalı güçlerin temsilcilerinin yoğun baskıları neticesinde Mehmed Ali Paşa'nın tavırlarında bir yumuşama meydana geldi ve 8 Mayıs tarihinde yaptığı bir açıklamayla Bâbîâlî'nin Batılı devletlerin temsilcilerine kendisine ihsan edilen hakların asla geri alınmasına teşebbüs edilmeyeceği hususunda açıklamada bulunması şartıyla Adana'dan vazgeçtiğini, sadakatta kusur etmeyeceğini, Sultan'ı rahatsız etmeyeceğini açıkça ifade etti.¹⁰⁵ Buna ilâveten, Paşa Avrupalı güçlerin Bâbîâlî'nin herhangi bir saldırısına karşı kefaletini talep etti.¹⁰⁶ Muhtemelen, nihâî olarak Adana'nın kendisine verileceği umuduna sahip olan Mehmed Ali Paşa bu talebi ile zaman kazanmaya çalışıyordu. Maamafih, Avrupalı güçlerin temsilcileri Mehmed Ali Paşa'nın Sultan'a karşı böyle bir garanti talebinde bulunmasının ve bunun kendilerince verilmesinin imkânsızlığına dikkat çektiler.¹⁰⁷ Bu hususta ısrardan bir faydanın hasıl olmayacağına ve Batılı temsilcilerin son derece kararlı olduklarına iyice kanaat getiren Mehmed Ali Paşa, şartsız olarak Adana üzerindeki taleplerinden vazgeçti ve İbrahim Paşa'ya Anadolu'nun tahliyesini başlatması için emir gönderdi.¹⁰⁸ 14 Mayıs'ta ise Adana'nın kendisine terkedildiğini bildiren İbrahim Paşa'nın haberi ulaştı.¹⁰⁹ Böylece Bâbîâlî'den biraz daha fazla direnen Mehmed Ali Paşa hedefine ulaştı ve sonunda Sultan ile asi valisi arasında barış tekrar tesis edildi. Babasının göndermiş olduğu emre rağmen, Anadolu'nun tahliyesi yaklaşık birbuçuk ayda tamamlandı. Bu meselede de İbrahim Paşa uzlaşmaz tavrını sergilemekten geri kalmadı ve bazı askerî birliklerini kendi uhdesine tevcih olunan eyâletlerin sınırları dışında bulunan Urfa, Maraş ve Antep'te bıraktı.¹¹⁰

103 Baron Ignatz de Testa, *Recueil des Traités de la Porte Ottomane avec les Puissances Etrangères depuis le Premier Traité Conclu, en 1536 entre Suleyman I et François I jusqu'a nos Jours*, 10 cild, Paris, 1864-1901, II. s. 378.

104 İngiliz Hariciyesinin vermiş olduğu talimata ilâveten, Campbell ayrıca Mandeville'den Rus donanmasının bir an önce ayrılması için Mehmed Ali Paşa'ya Anadolu'dan ordularını geri çekmesi hususunda baskı yapmasını rica eden bir mektup aldı. F. O. 78/227, Mandeville'in Campbell'a mektubu, 22 Nisan 1833.

105 F. O. 78/227, Campbell'in Palmerston'a mektubu, 9 Mayıs 1833.

106 F. O. 195/111, Campbell'in Palmerston'a mektubu, 7 Nisan 1833.

107 Aynı vesika; F. O. 78/227, Campbell'in Palmerston'a mektubu, 13 Mayıs 1833.

108 F. O. 78/227, Campbell'in Palmerston'a mektubu, 18 Mayıs 1833; F. O. 195/111, Campbell'in Ponsonby'ye mektubu, 15 Mayıs 1833.

109 F. O. 78/227, Campbell'in Palmerston'a mektubu, 15 Mayıs 1833; F. O. 195/110, Campbell'in Ponsonby'ye mektubu, 15 Mayıs 1833.

110 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 129-130; F. O. 78/229, Farren'in Palmerston'a mektubu 12 Haziran 1833.

1833 yılında Kütahya'da yapılan müzakereler ve bunun neticesinde Adana'nın muhassıllık olarak İbrahim Paşa'ya tevcihi, Bâbîâli ve Mehmed Ali Paşa arasında geçici olarak da olsa bir barış ortamının oluşmasına sebebiyet verdi. Esâsen bu durum münasebetlerdeki karşılıklı güvensizlik ve gerginliğin geçici olarak askıya alınmasından başka birşey değildi.

Mehmed Ali Paşa Sultan tarafından affedilmiş ve Mısır meselesi patlak vermeden önce idâresi altında olan yerler yıllık yenilenme kaydıyla tekrar kendi idâresine verilmişti. Mehmed Ali Paşa'yı rahatsız eden husus, memuriyetinin yıllık yenilenmeye tâbi olması, teorik olarak bu memuriyetin Sultan tarafından istendiği an iptal edilebilmesi ve hepsinden önemlisi, idâresi altındaki bölgeleri garanti altına alan bir belgenin Bâbâli tarafından kendisine verilmemiş olmasıydı.

Kütahya'da yapılan müzakereler ve neticesinden varılan mutakabat gereği belli yerlerin Mehmed Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'ya tevcihi, birçok tarihci tarafından bir yanılma sonucu "Muahede" olarak değerlendirilmiş ve eserlerinde, baştan sona kadar müzakerelerden ve bunların neticesi olan sözlü bir mutâbakattan müteşekkil bu süreç "Kütahya Muahedesi" olarak isimlendirilmiştir.¹¹¹ Kütahya uzlaşması baştan sona şifahi olup, mutabık kalınan ve daha sonra fermanla teyid olunan hususlarla alâkalı herhangi yazılı bir "antlaşma" veyahut II. Mahmud tarafından Mehmed Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'ya verilmiş yazılı bir garanti söz konusu değildir. Başka bir ifadeyle bu süreçte iki tarafın murahhasları arasında mübâdele edilmiş ve karşılıklı olarak imzalanmış ne herhangi bir belge ne de antlaşma sözkonusudur. Bu yanlış değerlendirmeler aynı zamanda tâbi ile metbû arasında bu tarz bir antlaşmanın yapılamayacağı gerçeği tarafından da çürütülmektedir.

Şayan-ı dikkatir ki, bu sözde "Kütahya Muahedesi"nin akd olunduğu tarih de bahis konusu eserlerde ciddi farklılıklar arz etmektedir. Bir kısmında 8-9 Nisan tarihleri antlaşma tarihi olarak verilmektedir.¹¹² Esâsen bu tarihlerin, İbrahim Paşa ile Mustafa Reşid Bey arasında Mısır meselesinin halli için yapılan müzakerelerin tarihi olduğu ve bu müzakereler neticesinde iddia olunduğu gibi bir antlaşmanın akdi ve II. Mahmud tarafından tasvibi ve tasdiki söz konusu değildir. Eğer böyle bir antlaşma söz konusu olsaydı, bir hafta sonra ilân olunan yıllık tevcihatta Adana da İbrahim Paşa'nın uhdesine terkedilirdi. Bazı eserlerde ise Adana'nın muhassıllık olarak İbrahim Paşa'ya tevcih tarihi antlaşma tarihi olarak veril-

111 Cadalvène and Barrault, *Historie de la guerre de Méhémed Ali Contre la Porte Ottomane en Syie et en Asie-Mineure, 1831-1833*, Paris, 1837, s. 398; Puryear, *aynı eser*, s. 193; Kamil Paşa, *aynı eser*, III. s. 143; Hall, *aynı eser*, s. 160; Muhammed Rifat, *The Awakening of Modern Egypt*, Londra, 1947, s. 61; Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 126-127.

112 Puryear, *aynı eser*, s. 198; Phillips *aynı eser*, s. 552; Hall, *aynı eser*, s. 160.

mektedir.¹¹³ Verilen üçüncü tarih ise 14 Mayıs'tır.¹¹⁴ Süleyman Ebu İzzeddin eserinde bu tarihi anlaşmanın akdedildiği tarih olarak göstermekte ve bu antlaşmayı Sultan adına Fransız elçisi Baron Roussin ve Mehmed Ali Paşa adına da İbrahim Paşa'nın imzaladığını ileri sürmektedir.¹¹⁵ Böyle bir hadisenin mevcudiyetini kabul etsek bile bunu bir muahede olarak değerlendirmemiz sözkonusu olmadığı gibi, yabancı bir devletin elçisinin Osmanlı Sultan'ını temsilen böyle bir muahedeyi imzalaması kesinlikle kabullenilemez.

Daha önce belirtildiği üzere, yapılan müzakereler neticesinde İbrahim Paşa Fransız maslahatgüzârı Varennes'den Anadolu'da Mehmed Ali Paşa'ya meyleden ahalinin affına dair bir taahhüt senedi temin etmiş ve bu umûmî affın Fransa tarafından garanti edilerek İstanbul'da bulunan Fransız sefaretince tasdik edilecek bir senedin verilmesini talep etmişti. Anlaşılacağı üzere, 14 Mayıs tarihinde meydana geldiği ileri sürülen "Kütahya Muahedesi" Fransa elçisi tarafından İbrahim Paşa'nın ısrarı üzerine verilen ve müzakereler neticesinde tesbit edilen maddeler garanti altına alan bir senetten başka bir şey değildir.¹¹⁶ Esas itibarıyla de bu senedin bağlayıcı bir yönü olmadığı gibi Bâbîâli'nin böyle bir düzenleme neticesinde bir taahhüt altına girdiği de ileri sürülemez. Zirâ yapılan müzakereler neticesinde sadır olan 6 Mayıs tarihli bir ferman ile Fransız elçisinin senedine konu olan hususlar ilân edilmişti. Fransızların bu tavrı ancak oluşturulan barış ortamını ve Mehmed Ali Paşa ile olan iyi münasebetlerini pekiştirme olarak değerlendirilebilir.

Sadece barışı temin maksadıyla yapılan müzakerelerden ve netice itibarıyla varılan mutâbakatın bir ferman ile ilân edilmesi sürecinden müteşekkil olan bu gelişmelerin bir muahede olarak ileri sürülmesinin geri planına bir göz atıldığı zaman, bu yaklaşımın Fransız yetkililerin ifadelerinden ve gerekli mercilere gönderdikleri raporlardaki yanlış malûmattan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. İbrahim Paşa ile Kütahya'da yapılan müzakereleri yürüten Mustafa Reşid Bey'e eşlik eden Fransız maslahatgüzârı Varennes'in Fransız arşivlerinde bulunan, Kütahya'da bir barış atlaşmasının imzalandığı ve karşılıklı olarak imzalanmasını şahsen müşahade ettiğini belirten raporu bu yanlış değerlendirilmenin geri planını sergileme açısından son derece önemlidir.¹¹⁷ Bu yanlış anlaşılma ve değerlendirme

113 F. E Bailey, *British Policy and the Turkish Reform Movement*, Cambridge, Mass. 1942, s. 48-49.

114 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 126-127; A. A. Paton, *A History of the Egyptian Revolution, from the period of Mamelukes to the death of Mohanmed Ali*, 2 cild, Londra, 1870, II, s. 101.

115 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 126-127.

116 Ahâli-i İslâm ve reayadan Mehmed Ali Paşa'ya meyledenlerin bu tavırlarından dolayı devlet-i aliyye tarafından mesul tutulmamalarını taraf-ı saltanat-ı seniyyeye ifade ve ihbar eden, Fransız sefaretince tanzim olunan senedin sureti için bk. BOA HH, no. 20241. C, tarihsiz.

117 Puryear, *aynı eser*, s. 198. Bu yanlış değerlendirme ile alakalı başka bir örnek için bk. W. R. Polk, *The Opening of South Lebanon, 1788-1840*, Cambridge, Mass., 1963, s. 276, dipnot 45.

olarak ifade ettiğimiz tarihî hata, zaman içinde Mısır meselesinin hallinde çok önemli rol oynayan batılı devlet adamları tarafından da farkedilmiştir. Mısır meselesinin halli hususunda batılı devlet temsilcileri ile Bâbîâli arasında son müzakerelerin yapıldığı bir dönemde, 5 Ekim 1840 tarihinde, İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston bir muahade olarak "Kütahya'da akd olunmuş veya imzalanmış birşey yoktu" diyerek böyle bir antlaşmanın olmadığını teyid etmiştir.¹¹⁸ İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi Ponsonby'nin Palmerston'a yazdığı bir mektuptan da Kütahya'da böyle bir hadisenin asla meydana gelmediği şeklinde bir kanaate sahip olduğunu anlamaktayız.¹¹⁹

Câlib-i dikkattir ki, Mısır meselesinin 1841 yılında bir çözüme kavuşturularak nihâî şeklini almasına kadar geçen bu süre zarfında karşılıklı münasebetlerdeki bütün menfiliklere, Mehmed Ali Paşa'nın siyâsi birer blöften ibaret olan bağımsızlık teşebbüslerine ve yapılan savaşa rağmen Mehmed Ali Paşa hiçbir zaman böyle bir barış antlaşmasından söz etmemiştir. Böyle bir antlaşmanın mevcudiyetinin de en çok Mehmed Ali Paşa'nın işine yarayacağı da açık bir şekilde ortadadır. Paşanın bu zaman zarfındaki tavrı da böyle bir antlaşmanın mevcud olmadığını teyid eder mahiyettedir. Aynı şekilde bütün kriz dönemi boyunca Mehmed Ali Paşa'yı açık bir şekilde destekleyen Fransız hükümetinin, bütün batılı devletlerin mevcud statükodan yana tavır koydukları bir dönemde, Bâbîâlinin Mehmed Ali Paşa'ya karşı statükoyu bozucu ve hasmane bir tavır takınması karşısında bile barışı muhafaza gibi bir sebebi iler sürerek bu antlaşmayı ve onun Bâbîâli tarafından ihlâlini gündeme getirerek batılı devletler nezdinde politik ve diplomatik bir baskı oluşturmaması da oldukça ilginçtir.

Netice itibariyle bir "uzlaşma" olarak değerlendirebileceğimiz bu mesele, sadece geçici olarak Bâbîâli ve Mehmed Ali Paşa arasında bir barış ve huzur ortamı oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda Mısır'ın ırsî olarak Mehmed Ali Paşa'ya verilmesi ile nihâî şeklini almış, Paşanın siyâsi geleceğini garanti altına alma sürecinin de başlangıç noktasını teşkil etmiştir.

118 *PP*, XXIX, 1841, II, s. 239.

119 Ponsonby'nin Palmerston'a mektubu, *Correspondence relating to the Affairs of the Levant*, Londra, II. no. 44.